

Referans vermek için:

Çelik, T. Karaarslan, E. (2003). İnternet Toplumu Oluşum Süreci. IX. Türkiye'de İnternet Konferansı.

Kaynak dosya:

<http://inet-tr.org.tr/inetconf9/program/45.html>

<http://inet-tr.org.tr/inetconf9/bildiri/45.doc>

İnternet Toplumu Oluşum Süreci

*Öğr.Gör.Tolga Çelik, **Araş.Gör.Enis Karaaslan

*tolga@iletisim.ege.edu.tr, **enis@bornova.ege.edu.tr

*Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, **Ege Üniversitesi Uluslararası Bilg. Enst.

ÖZET

İnternet'in sağladığı sanal paylaşım ortamı ile sınırlar ortadan kalkmakta ve bilginin özgürce paylaşıldığı yeni bir toplum ortaya çıkmaktadır. Bildiride bu süreç ve bu sürecin yarattığı küresel değişim irdelenmiştir. Net halkının oluşturduğu yazılı olmayan bu ahlaksal kurallar incelenmiş ve örnekler verilmiştir. Mahremiyete karşı olan oluşumlar ve iletişimin güvenliği konuları da irdelenmiştir. Net halkının artık her okuduğunu doğru kabul etmeme süreci ile gelişen yeni öğrenme ve algılama methodları da bildiride incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: İnternet, İnternet Toplumu, netizen, netdaş, etik kurallar, net halkı

İNTERNET TOPLUMU

İnternet, iletişim teknolojilerinin mümkün kıldığı, günümüzde milyonlarca insan ve bilgisayarı birbirine bağlayan, fiziksel mekandan bağımsız sanal bir iletişim, ticaret, bilgi, eğlence ve paylaşım ortamıdır. İnternet sayesinde sınırlar ortadan kalkmakta ve bilginin özgürce paylaşıldığı yeni bir toplum ortaya çıkmaktadır.

Sanal ortamın dünyanın dört bir yanından milyonlarca kullanıcıyı coğrafi uzaklıkları yok sayan bir şekilde bir araya getirmesi sonucu küresel bir köyün meydana geldiği söylenmektedir. Küresel köy denmesinin nedeni kullanıcıların bu ortamda mesafeleri tanımaksızın biraradaymışçasına bulunmaları, köydeki imece kültürünün bir benzerinin bu ortamda da yaşanıyor olması ve ayrıca sanal dünyanın kendi kültürünü, dilini (smiley vs) ve ahlakını (ethic) oluşturması gibi sebeplerdendir. Bu evrensel köyün sakinleri incelendiğinde yepyeni bir insan

yapısının oluşmaya başladığı görülmektedir. İnternet toplumunu oluşturan bu halka, net halkı (“net citizen” veya “netizen”) veya netdaş denmektedir [7] [1].

BİLGİ TOPLUMU ve TOPLUMSAL DEĞİŞİM

Bilgi toplumunun ortaya çıkışı 1960'lı yıllar olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten önce 300 yıl kadar süren sanayi toplumu ve ondan önce de tarım toplumu hakimdi. Tarım toplumunda toprak sahipleri gücü ellerinde bulundurmaktaydılar. Buhar makinesinin bulunması miladı kabul edilen sanayi toplumuna geçiş ile işçi sınıfı ortaya çıktı. Toplumsal hayatın tüm birimleri (çalışan işçiler, öğrenciler vs) standartlaştı. Tarım toplumunda geçerli olan kalabalık aile hayatı sanayi toplumuna geçiş ile birlikte kitlesel üretime ve bu ailelerin bölünmesine yol açtı.

Üçyüz yıl kadar süren bu süreçten sonra 1960'lı yıllarda bilgisayarın günlük hayatta giderek yerini daha fazla alması ve bilişim sektöründe çalışan insanların hızla artarak (beyaz yakalıların mavi yakalılardan daha fazla olduğu dönem) diğer sektörde çalışanları geçmesi ile bilgi toplumuna geçiş süreci başladı. Günümüz gelişmiş ülkelerinde bilgiye dayalı işlerde (Hizmet sektörü, eğitim, tıp, araştırma vs) çalışanların sayısı diğer sektörlerle nazaran çok daha fazladır ve bu oran her geçen gün daha da artmaktadır. Sanayi toplumunda güç olarak kabul edilen sermayenin yerine bilgi toplumunda bilgi almıştır. Bu toplumlarda en büyük sermaye bilgidir. İnsanlar fabrikalardan çıktılar ve evlerine geri döndüler. Günümüzde birçok çalışan işlerini evinden yürütmektedir. Sanayi toplumuna geçiş ile birlikte çalışması için evinden çıkarılanlar tekrar geri dönmüş oldular.

Yeni iletişim teknolojilerinin etkinliği ile ön plana çıkan bilgi ve beyin gücü ile oluşan toplum “postmodern toplum” veya “bilgi toplumu” diye adlandırılmaktadır [1] [8]. Burada en önemli sorun bilgi toplumunun en üst düzeye erişebilmesi yani yeni iletişim teknolojilerinin herkes tarafından kullanılabilir olmasıdır. Ancak bu sağlanırsa küresel barış, eşitlik ve demokrasiden bahsedilebilir. Sadece belli bir kesimin katılımı ile demokrasiden söz edilemez [2] [1] [9].

Günümüz için konuşacak olursak bu yeni teknolojileri kullanmanın maliyeti (modem, bilgisayar vs.) toplumun her kesimi tarafından karşılanabilecek bir miktar değildir. Bu maliyetler düşmediği sürece herkes bu ortama katılamayacak ve bu şekilde bilgi toplumuna ulaşmak hayalden öteye gidemeyecektir. Ancak bilgisayarların ucuzlaması ile önümüzdeki 50 yılda bilgisayarın telefon gibi hemen hemen her eve girebileceği öngörülmektedir [9].

İnternet'in günlük yaşantımızda giderek daha fazla yer alması bu konuda yeni iş kollarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Eğitim, araştırma, medya, basın gibi bilişim alanlarında çalışan

nüfusun artması ve bu alandaki yeni iş kollarına talebin artması sonucunda Bilgi Toplumu'nun oluşum süreci hızlanmıştır. Bilgi Toplumu olabilmenin temel şartlarından en önemlileri, lise üstü eğitilmiş nüfusun fazla olması ve bilişim alanında çalışanların tüm çalışanlara oranının yüksek olmasıdır [1] [2].

İnternet'in kullanım alanları sonsuzdur. Sanal ortam birçok kişinin eklediği bilgilerle her geçen gün daha çok zenginleşmektedir. Bu bilgilerin doğruluğunu sorgulayan bir kısım kişiler, İnternet'in bir bilgi çöplüğü haline geldiğini öne sürmektedirler. Her ne kadar doğruluk payı olsa da, bilginin doğruluğu izafi bir kavramdır. Netdaş, araştırmacı kişiliği ile İnternet ortamında farklı bilgi kaynaklarına ulaşabilen, bu kaynakları yorumlayıp bilginin doğruluğuna karar verebilen bir kişidir. Örneğin İnternet toplumu, yoğun bir katılımın sağlandığı "Ekşi Sözlük" adı verilen bir çalışma (<http://www.eksisozluk.com>) ile kendi sözlüğünü yaratmıştır. Dörtbinden fazla aktif yazar, akıllarına gelen her sözcük veya sözcük grubu ile ilgili kendi tanımlamalarını yazmaktadırlar. Tanımlamanın doğru olması beklenmemekte ama sözlüğün kendine ait yazım kurallarına uyulması gerekmektedir.

İnternet iletişim teknolojilerine yaklaşım iki ana grupta incelenebilir:

- Liberal Yaklaşım: Bu görüşe göre ilerleme ancak bilgi ile olabilir. Liberal yaklaşımın öngörülleri aşağıdaki gibidir [9] [1]:
  - Demokratik bir toplumun alt yapısını yeni iletişim teknolojileri oluşturacaktır. ○ Toplumsal hastalıklar, bilginin artışı ve serbestçe dolaşımı ile yok edilecektir.
  - Verimliliğin artacak ve bu artış insanlara büyük ölçüde zaman kazandıracaktır. İnsanlar bu artan zamanlarını kültür, eğitim, sanat gibi iş dışındaki alanlarda değerlendirebileceklerdir.
  - İnternet sosyal olamayan insanları daha aktif ve katılımcı bir ortama çekerek sosyalleştirecektir. Bastırılmış duygular kimlikten kopuk ve alabildiğine özgür olan bu ortamda ortaya çıkacak, insanlar gerçek hayatta konuşamadıkları, paylaşamadıkları düşüncelerini, burada görülme ve tanınma riski taşımadığından dolayı rahatlıkla belirtebilecektir.
- Eleştirel Yaklaşım: Bu yaklaşımı savunanlar gelecekte teknolojinin insanın önüne geçeceğini düşünmektedirler. Eleştirel yaklaşımın öngörülleri aşağıdaki gibidir [1]: ○

İnternet'in, yanlış ve kötü amaçlı kullanımını sonucu insanlar asosyalleşmektedir. İnternet'in toplumdan kopuk ve uzak, yalnızlaştırıcı bir etkisini bulunmaktadır.

Konuşmak yerine mesaj atmayı tercih eden, iletişimi sadece bilgisayar üzerinden sağlayan kişilerin çoğalmasının insan ilişkilerini zamanla yok edebilecektir. ○ Sanal ortamda izlenebilmenin mümkün olmasından dolayı gelecekte bir gözetim toplumuna dönüşmesi olasıdır.

- İnsanlığın teknoloji üzerindeki denetim gücünü giderek kaybetmesi de önemli sorunlara yol açabilecektir.

İNTERNET'İN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Enformasyon teknolojisi geliştikçe ve aradaki engeller kayboldukça İnternet ağı üzerindeki insanlar birbirlerine daha fazla yakınlaşmaktadırlar. Bu yakınlaşma ortak paylaşım alanları oluşmasını ve bunu takiben de elektronik bir İnternet kültürünün meydana gelmesini sağlamaktadır. Bu ortamın getirdiği değişime örnek olarak aşağıdakiler gösterilebilir:

- Sosyal kimlikten bağımsız iletişim: Gerçek hayatta insanların bir araya gelip konuştuıkları, tartıştııkları ortamlar, gelir seviyesi, eğitim ve mesleki yaşamlarına göre değişmektedir. Ama İnternet'te ırk, renk, dil, din gibi özellikler önemini yitirmekte, insanların birbirleri arasındaki ilişki önyargısız bir şekilde oluşmaya başlamaktadır. Gerçek hayatta mesleği yüzünden hor görülüp görüşüne önem verilmeyebilecek birisi, burada daha önceden hakedip de göremediği saygıyı görebilecek, düşünceleri dikkate alınabilecektir [1] [9].
- Paylaşım: İnternet'in sağladığı olanaklardan en önemlisi olan bilgi paylaşımı özelliği sayesinde öğrenen, yargılayan ve katılımcı insan yapıları oluşmaya başlamakta ve netdaşlar böyle bir ortamda kendilerini daha aktif hissetmektedirler. Görüş ve önerilerini rahatlıkla diğer kurumlara ve insanlara iletebilen ve bu hareketinin sonucunda cevap alabilen netdaş daha şevkle paylaşım yapmaktadır.
- Demokratikleşme: Sansürsüz ve özgür bir ortam olması nedeniyle her düşünceden ve kesimden insanlar fikir ve önerilerini özgürce yayınlamakta ve bu fiili sonucunda gördüğü destek ve karşıt görüşlere de demokratik bir tartışma platformunda cevap verebilmektedir [1] [2] [8].

- Bilgiye hızlı ve kolay ulaşım: Forumlar, email listeleri, haber grupları gibi ortamlar İnternet üzerinde kullanıcıların fikir ve bilgi alışverişi yapabilmelerini sağlamış, bu sayede öğrenmenin maliyeti ve süresi hayli azalmıştır. Bir eposta adresine sahip olan her kullanıcı bu hizmetlerden ücretsiz faydalanabilmektedir [1].
- Kendine has bir iletişim: Konuşma yeteneğinin yerini yazarak ifade edebilme yeteneğinin almasıdır. Bu aşamada hızlı yazmak önemli bir gereklilik olmaktadır. Çünkü karşısındakinin hızında yazamayan bir kişi sohbet ederken (chat) düşüncelerini tam olarak aktaracak kelimeleri yazıya dökmemekte ve mecburen cümlelerini yazabileceği hıza göre kısaltmaktadır. Bu da hem düşüncelerini tam olarak aktaramadığı için düşüncenin gücün azaltmakta hatta yanlış anlaşılabilmesine bile neden olabilmektedir [1].

Kendi özgürlüklerini sınırsızca yaşarken, diğer kullanıcılarının hak ve özgürlüklerine müdahale etmemek, gerçek hayatta dikkat edilen ahlaki kurallara sanal ortamda da uymak kullanıcıların dikkat etmesi gereken hususlardandır

Dünyanın neresinden olursa olsun bu ortama sürekli giren bu yeni ortamın gerektirdiği özellikleri taşıyan veya taşımaya çalışan her kullanıcı bu yeni ortak kültürün oluşturduğu küresel köyün birer sakini yani netdaşı olmaktadır [1].

AHLAK KURALLARI

Net halkı, kendi kültür ve söylemlerini etkileşimde bulunduğu diğer netdaşlara aktararak ve aynı zamanda diğer netdaşlarında kültürlerinden etkilenerek yepyeni ve İnternet'e özgü kendi sanal kültürlerini oluşturmuşlardır. Bu sanal kültür beraberinde bazı ahlak kurallarını (ethic) da getirmiştir. Türkiye'de de bu ahlak kuralları için bir çalışma Türkiye Bilişim Derneği tarafından yapılmış ve İnternet'in ahlak kuralları yazılı olarak yayınlanmıştır: [6] [1] [4]. Bu kurallar şu şekilde özetlenebilir:

- Kişi açık kimliğini geçerli bir gerekçe olmadıkça gizlememeli,
- Kişi kimliğini saklayabileceğini umarak gerçek yaşamda benimsemediği davranışları sergilememeli,
- Düşünceler düz ve yalın, sadece ne demek istenildiğini belirtecek bir şekilde iletilmeli,
- Düşünceleri dile getirirken olumlu olunmalı ve nazik ifadeler kullanılmalı,
- Elektronik bülten, tartışma listesi (mailing list) veya haber listesi (news) gibi ortamları kullanırken bu listelerin genel kurallarına uyulmalıdır. Detaylı bilgi için bakınız [11].

- Özellikle tartışma listelerinde kişiler kendi düşüncelerini kabul ettirmede ısrarcı olmamalı,
- Tartışmaların kişiselleşmesine izin verilmemeli,
- Gereksiz yere veya anlamını bilmeden büyük harfler kullanarak yazışmaktan, sıkça özel simgeler kullanmaktan, espirili veya alaycı anlatımdan kaçılmalı,
- Anlamsız sayılacak gereksiz iletiler gönderilmemeli,
- Kişilerin istemleri dışında (spam) eposta olarak rahatsız olmalarına neden olunmamalı,
- İleti trafiğini yoğunlaştıran gönderimde bulunanlar uyarılmalı, bu tavrı devam ettirmekte ısrarcı olanlara karşı yasal önlemlerin oluşturulmasına ve yaptırımlar uygulanmasına destek olunmalı,
- İnsanları duygusal yönden rahatsız edici iletiler yayılmamalı,
- İyelik haklarını zedelememeye özen gösterilmelidir. Başkasının veri kaynaklarını, düşüncelerini ve yazılımlarını kişinin kendisininmiş gibi sahiplenilmeye kalkışılmamalı,
- Kişileri karalayıcı ve kişilik haklarına zarar verici hareketlerden kaçınılmalı,
- İnternet ortamını kullanarak hırsızlık, başkalarının çalışmalarını engelleme gibi kötü kullanımlara yol açılmamalı ve göz yumulmamalıdır.

SALDIRILAR, GÜVENLİK ve MAHREMİYET

Dünyanın her yerinde olduğu gibi insanın bulunduğu her yerde suç işlenmektedir. Sanal ortamda da gerçek hayattakilerine benzer suçlar işlenmekte ancak bunların işleniş biçimleri değişmektedir. Yeni teknolojilerin kötüye kullanılması ile yeni suç araçları, yeni suç alanları ve yeni suç tipleri de ortaya çıkmıştır [3].

Sanal ortamda da gerçek hayatta olduğu gibi suçluların iştahını kabartan en önemli suç sebebi paradır. İnternet teknolojisinin sağladığı imkanları kullanan milyonlarca kullanıcı olduğu gibi bu kullanıcıların sistemlerine girip ya da kredi kartı numarası gibi şahsi bilgilerini çalarak paralarını ele geçirmeye çalışan hırsızlar da az değildir. Bunların yanı sıra, bilgisayar sistemlerine virüs bulaştırarak zarar verme, yine bu sistemlere trojan vasıtası ile girerek önemli bilgilerin çalınması veya yok edilmesi ve bunun gibi çok çeşitli suç biçimleri sanal ortamda

görülebilen suçlardandır [3]. Özellikle sistemlere izinsiz girme durumunda suçu ağırlaştırıcı etken, girilen sisteme ya da kullanıcıya verilen zararın boyutudur.

İnternet teknolojisinin henüz çok yaygın olmamasından dolayı terörist faaliyetler şu an için genellikle web sayfalarından propaganda yapılması şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak ilerleyen yıllarda tüm sosyal hayatın sanal ortama geçmesi ile çok daha büyük suçların işlenebileceği de aşıkardır. Bunlar şehrin trafik ışıklarının kitlenmesi, su ve elektriklerinin kesilmesi, nüfus kayıtlarının yok edilmesi, değiştirilmesi gibi çok yeni alanlara da sıçrayabilir ve gerçekten önemli zararlara yol açılabilir[3].

İnternet, hükümetler ve gizli teşkilatlar tarafından da kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Net halkının iletişimi izlenerek mahremiyet hakları çiğnenmekte ve bu konu İnternet halkının haşin çocukları olan bazı “hacker”lar tarafından karşı saldırılarla gündeme getirilmektedir. İnternet ortamında sistemlerin ve iletişimin izlenebiliyor olması George Orwell’in 1984 romanındaki düşünce polisini akla getirmektedir. Buradaki devletin vatandaşlarını evlerine koydukları bir alet vasıtası ile yapılan her hareketin izlenmesiyle mahremiyet ve özgürlük alanlarına olan müdahalenin İnternet ortamında da mümkün olması, İnternet’e eleştirel gözle bakanların ortamın güvenilirliği ve özgürlüğü açısından çok önemli sorunlara gebe olduğunu söylemelerinde doğruluk payı olduğunun bir göstergesidir [8].

HUKUKSAL BOYUT

İnternet teknolojilerinin hızlı gelişmesi ve kendine özgü nitelikleri nedeniyle hukukun yasal düzenlemeleri yetersiz kalmaktadır. Gerekli uyarlamaların yapılamaması yüzünden aksaklıklar ve sorunlar ortaya çıkmaktadır.

İnternet’in küresel bir ağ olması dolayısı ile ulusal hukuktan ziyade uluslararası hukuğun geçerli olmasını gerektirmektedir. İnternet’te söz konusu olan bağlantının coğrafi sınırlardan bağımsız yani merkeziyetçi olmaması, hükümetlerin denetimini güçleştirmektedir [12].

Dünyanın çeşitli yerlerinde, İnternet ortamında işlenebilecek suçlar öncelikli bir problem olarak kabul edilmekte ve bu suçlara karşı yeni yasalar tanımlanmaktadır. Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi buna örnek olarak verilebilir. Bu sözleşmede siber suç kavramı tanımlanmakta ve örnekler verilmektedir. Siber suçlara karşı yaptırımlar ve önlemler belirtilmiştir. Detaylı bilgi için bakınız [13]. Türkiye’de ise henüz sadece Türk Ceza Kanunu’nun bilişim suçları kapsamında ünlü 525. maddesinden başka bir hukuki düzenlemeden söz etmek mümkün değildir [3] [7]. Türkiye’de birçok insan bilgisayar sistemlerinde işlenen suçların farkına

varamadığı ya da nasıl bir müracaat ile mahkemeye başvuracaklarını bilmedikleri için birçok suç cezasız kalmakta ya da yasaların eksikliği yüzünden mağdur olan kişiler kendi yöntemleri ile mağduriyetini giderme yoluna gitmektedirler [3].

İnternet ve Hukuk Platformu (İvHP) (<http://www.ivhp.net>), 4626 sayılı “RTÜK Yasası” tasarisında İnternet içeriğinin kontrol edilmesi, sansür ve baskıcı bir düzen oluşma tehlikesinin belirmesi üzerine oluşmuş bir sivil toplum hareketidir [14] [15]. Web siteleri üzerinden bu ve benzeri hukuksal uyarlamalar hakkında sivil bir inisiyatif geliştirmeye devam etmektedirler. “İnternet’in yasal düzenlenmesiyle ilgili faaliyette bulunan ve kullanıcı haklarını temsil eden sivil toplum kuruluşları, İnternet’in demokratik, herkese açık ve katılımcı bir alan olarak evrimini sürdürmesinin güvencesidir”[12].

SONUÇ

İnternet’in gelişmesinin engellenmemesi için gerekli hukuksal düzenlemelerin bir an önce yapılması ve hükümetlerin bu gelişmeleri destekleyici roller üstlenmesi gerekmektedir. İnternet hayatımıza daha çok girdikçe toplumda oluşturacağı değişikliklerle kendine özgü bir net halkı doğuracaktır. İnternet’i doğru kullanmasını öğrenen bir kullanıcının bilinçli bir netdaş olması kaçınılmazdır. Netdaş okuduğu yazının doğruluğunu tartışan, araştırmalar yaparak farklı kaynakları inceleyen, İnternet’te tanıştığı insanlarla bu konuyu tartışan bir araştırmacıdır. Netdaş aynı zamanda demokratik ve paylaşımcı ruhuyla gelecekte dünyaya özgürlük ve demokrasiyi getirecek bir güç olacaktır. Bu nedenle net halkının bilinçlenmesi için hepimize çeşitli görevler düşmektedir.

REFERANSLAR

- [1] Uğur Aydın, Bilici Mücahit, Dijital Alemin Genleşen Kamusal Alanı, Yeni Türkiye 21.Yüzyıl Özel Sayısı, Yıl:4, Sayı:19, 1.Cilt, Sayfa 448-496, Ocak-Şubat 1998.
- [2] Akgül, Mustafa, Bilgi Toplumuna Doğru İnternet, <http://web.inettr.org.tr/turkce/Internet/bil-toplum.html> , Popüler Bilim, Kasım 1995
- [3] Yamaç, Fatih, Dokurer, Semih, Özcan, Mehmet, Bilişim Suçları, 7.İnternet Konferansı, 2001.
- [4] Türkiye Bilişim Vakfı, İnternet’in Etik Kuralları, www.ntvmsnbc.com , 23 Nisan 2001
- [5] Acar, Ertuğrul, İnternet’te Gazetecilik, www.dorduncukuvvetmedya.com, 24.08.2002
- [6] Gürcan, Halil İbrahim, Sanal Gazetecilik, Anadolu Üniv. Yayınları, Eskişehir, 1999

- [7] Akçamete, Bülent, Bilişim Toplumundan Ne Bekliyoruz? Bu Yönde Ne Yapıyoruz?, Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji, Sosyoloji ve Hukukta Etkiler Sempozyumu 2001.
- [8] Gökçe, Birsen, Bilişim Toplumundan Ne Bekliyoruz? Bilişim Toplumunun Neresindeyiz?, Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji, Sosyoloji ve Hukukta Etkiler Sempozyumu 2001.
- [9] Yolaç, Perin, Bilişim Çağının Birey ve Gruplar Temelinde Psikolojik Etkileri, Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji, Sosyoloji ve Hukukta Etkiler Sempozyumu 2001.
- [10] Subaşı, Necdet, Sanal Cemaat Örüntüleri, Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji, Sosyoloji ve Hukukta Etkiler Sempozyumu 2001.
- [11] Karaaslan Enis, Çelik Tolga, "İnternet üzerinden Araştırma Yöntemlerinin Etkin Kullanılması", Akademik Bilişim 2003
- [12] Özgür Uçkan, Bir Kamusal Alan Olarak İnternet ve Yasal Düzenleme: Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmaları, 7. Türkiye'de İnternet Konferansı, 2001
- [13] Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi, İnternet ve Hukuk Platformu -İ v H P- çevirisi, 2003
- [14] İvHP, "Biz Kimiz?", <http://www.c4group.net/ivhp/ivhphakkinda.php> , 2003
- [15] Dr.Yaman Akdeniz'in RTÜK yasasını eleştiren demeci, 15 Mayıs 2002